

Undervisningsmateriale til POPULÆRMUSIK FRA VITTULA

Udarbejdet af Annemarie Lai Jensen
Dette materiale findes også på Svalegangens hjemmeside
Fotos af Morten Fauerby

UNDERVISNINGSMATERIALE TIL POPULÆRMUSIK FRA VITTULA

Af cand.mag. Annemarie Lai Jensen

Undervisningsmaterialet tager udgangspunkt i dramatiseringen af romanen. Referencerne er derfor til manuskriptet og ikke til romanen. Materialet henvender sig til folkeskolens ældste klasser samt gymnasieskolen.

Mikael Niemi

Mikael Niemi (f. 1959) er født og opvokset i Pajala i den nordligste del af Sverige tæt på den finske grænse.

Selvom forfatterdrømmen allerede var tilstede i teenageårene, skulle der gå en del år inden Niemis litterære debut. Som ung studerede han elektroteknik i Luleå og arbejdede senere bl.a. som lærer. I 1988 debuterede han med digtsamlingen *Näsblod under högmessan*. Inden det store internationale gennembrud i 2000 med *Populærmusik fra Vittula* skrev Niemi bl.a. ungdomsbøger, hørespil og teaterstykker.

Romanens succes

Populærmusik fra Vittula er oversat til adskillige sprog og er med andre ord blevet en international bestseller.

Hvad er det, der gør at alle på tværs af landegrænser har taget fortællingen om Matti og Niila til sig? Et bud kan være, at den rummer en universel dannelsehistorie, historien om længsel og om det at blive voksen. Alt sammen krydret med fortællingen om 1960'erne og modernitetens indtog i en lille nordsvensk flække - Pajala.

En anden vægtig grund til, at så mange har taget romanen til sig kan være den fine balance mellem humor og melankoli, der præger historien om de to venners indtræden i voksenverden.

Tiden

Populærmusik fra Vittula udspiller sig i 1960'ernes nordlige Sverige. Byen bliver betegnet som "Sveriges blindtarm" og er altså med andre ord en flække langt væk fra den pulserende storby. Den moderne verden er imidlertid så småt ved at komme til Pajala, hvilket helt konkret bl.a. kan ses ved, at vejene bliver asfalteret.

Pajalas indbyggere er vidt forskellige; nogle dyrker en formørket kristendom, andre drikker sig jævnligt fra sans og samling og andre igen lever der bare.

Da der kommer en sort præst til byen, bliver han en turistattraktion, der fylder kirken med nysgerrige. Her oplever Matti og Niila et fællesskab med denne fremmede, der mest af alt bliver betragtet som et eksotisk indslag. Det viser sig nemlig, at han taler esperanto, som også er det sprog Niila har lært sig selv ved at lytte til radioen.

Drengene dyrker det fremmede som noget spændende og eksklusivt. Allerede her fornemmer man, at de på en og samme tid søger fællesskabet (med det fremmede) og søger at definere sig som anderledes i forhold til resten af Pajalas indbyggere.

Humor, melankoli og længsel

Populærmusik fra Vittula er gennemsyret af lune og humor, men samtidig er der også strejf af melankoli, der oftest knyttes til længslen og tabet.

Længslen efter at få det optimale ud af livet, at nå sine drømme, at komme væk fra Pajala

Længslen efter et liv, der er *larger than life*.

Musikken

Musikken spiller en væsentlig rolle i romanen. Den forbinder, forener, bryder, ryster, forfører.

Forbinder og forener: Matti og Niila finder et fællesskab i fascinationen og kærligheden til rock'n'roll

Rockmusikken bliver deres fælles sprog. Et sprog der forener dem, og samtidig fjerner dem fra det Pajala, de så gerne vil væk fra.

Bryder og ryster: Rockmusikken bryder med den verden, der hidtil var og skaber en helt ny.

Forfører: Rockmusikken er også indgangen til det andet køn og til sex. Rocken knyttes også her til driftslivet, hvilket bl.a. også ses i scenen, hvor Niilas farmor går igen.

Tro, overtro og arvesynd

Om arvesynden: Iflg. den kristne tro er mennesket født som synder og derfor dømt til at synde.

Oprindeligt var Adam og Eva udødelige, men da de spiste af Kundskabens Træ blev de dødelige og alle deres efterkommere ditto. Hermed blev arvesynden også indstiftet. Jesus ofrede sig på korset for at frelse menneskene, der via troen kan undslippe fortabelsen.

Arvesynden spiller en væsentlig rolle i Niilas opvækst.

Niilas familie lever med arvesynden hængende over hovedet og Niilas strenge og manipulerende far, bruger troen (og arvesynden) efter forgodtbefindende og som rettesnor i forhold til alt og alle.

Faren forsøger bogstavelig talt at banke tro og arvesynd ind i Niila.

Jf Kierkegaard (*Begrebet Angest*) der mener, at det først er i det øjeblik man forlader uskyldighedstilstanden, at man bliver sig arvesynden bevidst. Der er først, når man forlader denne tilstand og den dertilhørende mangel på evne til at skelne mellem godt og ondt, at man træder ind i synden og i angsten.

Det lader ikke til, at der er nogen mellemvej – enten TROR man eller også tror man ikke. De troende fremstilles ofte som fanatikere, der bruger deres tro som undskyldning for alt. Niilas far og farmor er de grelleste eksempler herpå.

I Pajala er der ikke langt mellem tro og overtro, der ofte får karakter af fantastisk.

Når Mattis familie til farfarens 70 års fødselsdag beretter om deres bedrifter er det som at træde ind i en islandsk saga krydret med elementer fra den fantastiske litteratur. Sidstnævnte ses fx også i scenen, hvor Niilas farmor går igen.

Beskrivelsen af Niilas farmors genkomst har fantastiske træk. Jf. den fantastiske litteratur, hvor realistiske elementer glider over i / krydres med overnaturlige hændelser.

Jf. desuden Freud, der taler om, at det uhyggelige er noget hjemligt, der er blevet u-hjemligt og netop derfor bliver uhyggeligt.

De fantastiske træk i fortællingen medvirker til at skabe et billede af Pajala som et noget kuriøst samfund, der er befolket af strengt indremissionske, drukkenbolte og slagsbrødre samt genfærd, landsbytosser og andre særlinge. Samtidig tilføjer de fantastiske elementer historien noget andet og mere og sår desuden tvivl om fortællerens troværdighed.

Den (u)troværdige fortæller

Første gang vi møder Matti er han en lille dreng, da stykket slutter en voksen mand. Matti er den bærende fortæller.

I dramatiseringen af *Populærmusik fra Vittula* optræder der af og til fortællere, der supplerer Mattis fortælling om livet i Pajala.

Mattis opvækst vs. Niilas

Matti vokser op i en familie, der er alt andet end gudfrygtig. Her går man kun i kirke for at se "negerpræsten", praler af snart sagt alt og går ikke af vejen for at drikke sig fra sans og samling. Mattis barndom er i modsætning til Niilas ikke præget af angst og arvesynd, men af barnlig undren og nysgerrighed, af mod på livet og eventyrlyst.

Det skal dog bemærkes, at Mattis far belærer sin søn om, hvem han skal hade – om end han ikke selv kan huske, hvorfor han hader familien Pehrsson. Den episode er bare et af mange eksempler på den underspillede humor, der præger *Populærmusik fra Vittula*.

Niila vokser op hos sin far og farmor og lever med arvesynden hængende som en truende sort sky over hovedet på ham. Angst fylder meget i hjemmet, faren er manipulerende og tæsker ham. Farmoren er ikke meget bedre og gør sit til at øge hans syndsbevidsthed – også efter sin død! Det er næppe noget tilfælde, at hun viser sig for Niila, da han er i puberteten og har hovedet fyldt af piger, rockmusik og længsler.

Niila overlever i første omgang ved at have sin egen verden; en verden hvor han lærer sig esperanto og lever i tavshed. Mødet med Matti åbner verden for ham – og omvendt.

Da stykket slutter erfarer vi, at Niila rejste væk og nu er død.

Matti har en naiv og åben tilgang til verden. Niila er præget af sin opvækst og møder verden med et vist forbehold. Når det virkelig gælder, er det imidlertid Niila, der fremviser størst mod til forandring.

Som voksen er det Matti, der tilpasser sig livet. Niila forfølger sine drømme og dør.

OPGAVER:

Fortælleren:

Diskuter de forskellige fortællepositioner og diskuter hvilken indflydelse det har på troværdigheden af Mattis beretning, at der optræder overnaturlige/fantastiske elementer.

Persongalleriet:

Beskriv og karakteriser de forskellige personer, der optræder i *Populærmusik fra Vittula*

Del dem evt. op i forskl. grupper som fx indfødte (Mattis og Niilas familier m.fl.), de

fremmede/udfrakommende (Præsten, Greger m.fl.), de skæve eksistenser (Fx Russer-Jussi)

Hvad har de til fælles og hvad adskiller dem?

Uskyld:

Find eksempler på uskyldstab og diskuter, hvordan de evt. understreges via visuelle og auditive midler.

Musikken og mødet med en ny verden:

Få eleverne til at vælge et kunstværk, det kan være fx musik eller litteratur, der har gjort en forskel i deres liv. Et værk der har samme skelsættende betydning for dem, som Beatles har for Matti og Niila. Læs i den forbindelse evt. Dagbladet Informations lille artikelserie "Min musik", hvor forskellige journalister skriver om musik, der har haft afgørende betydning for dem.

Det fremmede:

Det fremmede betragter vi oftest som det, der ikke er os. Imidlertid kan man også finde sig selv i det fremmede og finde et fællesskab med andre fremmede. Som teenager søger man ofte hen mod fællesskaber, hvor man deler interesser og lidenskaber med andre jævnaldrende. Man definerer sig som værende anderledes i forhold til majoriteten, men søger samtidig hen mod et fællesskab af andre fremmede.

Diskuter fællesskaber og fremmedgjorthed.

Er det fremmede altid noget, der kommer udefra eller kan det også komme fra os selv?

Se evt. den svenske film *Fucking Åmål*, der skildrer en svensk provinsby med to teenagepiger i centrum.

Tro, overtro og arvesynd:

Diskuter troens betydning

Diskuter hvilken betydning det kan få at vokse op i strengt religiøse miljøer

Overtro: I *Populærmusik fra Vittula* optræder der flere steder fantastiske elementer, der dels er knyttet til overtroen, dels fantasiens univers. Diskuter hvordan disse elementer virker på læseren/beskueren. Tager man det for gode varer eller bliver man mistroisk overfor fortælleren? Er overtroen blot et krydderi i fortællingen eller er den med til at tegne et billede af Pajala og dens indbyggere?

Andre emner:

Venskaber, seksualitet, de historiske perspektiver (1960'erne, det moderne samfund), fantasi kontra virkelighed etc etc.

Litteraturhenvisninger til inspiration (henvender sig primært til gymnasieskolen):

Læs evt. mere litteratur med fantastiske/overnaturlige elementer

Fantastisk litteratur:

Edgar Allan Poe *The Fall of the House of Usher* og *The Tell-tale Heart* eller andre af hans gyserfortællinger

Karen Blixen *Syv fantastiske Fortællinger*

J.L. Borges: *Fiktioner*

Læs evt. Mere om arvesynden og det uhyggelige

Søren Kierkegaard *Begrebet Angest*

Sigmund Freud *Det uhyggelige*

Andet:

Information bragte hen over sommeren (august) en mindre artikelserie, hvor forskellige journalister skrev om musikkens betydning for dem.

Se den svenske film *Fucking Åmål* (instr. Lukas Moodysson), der handler om (teenage)livet i den lille svenske by Åmål. Filmen skildrer med stor kærlighed og loyalitet, hvor vanskeligt det kan være at skille sig ud fra mængden.

At partere en bestseller

af dramatiker Kristian T. Erhardsen

Mikael Niemis roman *Populærmusik fra Vittula* er en populær bog. Den har længe haft en fremtrædende placering på boghandlernes hylde, og et utal af læsere har fulgt fortællingen om Matti og Niilas opvækst i den lille flække Pajala i Nordsverige. Bogen rummer en farverig og fantasifuld fortælling om tro, musik og venskabet mellem to drenge, som rigtig mange efterhånden har taget til sig.

Hvordan omsætter man så sådan en succesroman til teater? Når en historie flyttes fra ét medie til et andet, genfortæller man historien i en ny form, som forhåbentlig åbner fortællingen op og præsenterer den på en ny måde. Men for at nå så langt, er det nødvendigt at tage drastiske metoder i brug, så første skridt er at splitte bogen ad. Ganske brutalt bliver Niemis fortælling parteret, til den er delt i de mindste bestanddele, nemlig de enkelte momenter, miljøer og følelser: mødet med en fremmed dreng på en legeplads, en skolestue, tanker om en farmors død.

Da bogen først er klippet i stykker, og de centrale dele er udvalgt, bliver momenterne flettet sammen til en teaterdramaturgisk synopsis med konflikter og vendepunkter, der skal tjene som rettesnor for manuskriptet. Derfra er der så kun tilbage at skrive selve skuespillet – så Niemis bog bliver naturligvis gemt af vejen på bunden af en dyb skuffe.

Den første version af teaterstykket bliver skrevet udelukkende på baggrund af synopsis. Det bliver en fortælling med mange vildskud og nye indfald, der ikke findes i bogen, men som er nødvendige for at forløse fortællingen på en scene. Derefter bliver der skrevet en ny version af manus, der tager udgangspunkt i bogen og derfor sikrer, at Niemis fortællerstemme stadig kan høres i stykket. De to forskellige tekster bliver skrevet sammen til et nyt, tredje manuskript, der siden viderebearbejdes i scenerummet af skuespillerne og instruktøren.

Den endelige forestilling er derfor resultatet af en længere proces: en partering af bogen, en sammenhæftning af resterne, en gensplejsning af to manuskripter og en tur over scenegulvet. Selvom fortællingen nu er blevet udsat for lidt af hvert, er Niemis historie stadig kernen i stykket, og forhåbentlig vil forestillingen glæde både kenderne af bogen samt dem, der for første gang rejser med til Pajala – med alt hvad det indebærer af sprit, sne og rock'n'roll music.

Om forskellige spillestile

Af instruktørassistent Camilla Dagny Jensen

I slutningen af 1800 tallet var tiden for den naturalistiske spillestil herunder fulgte den realistiske spillestil. Her skulle der spilles "sandt", altså en afspejling af mennesket og dets daglige omgivelser. Den naturalistiske spillestil var datidens opgør med fortidens måde at se verden, man skulle nu se verden rigtigt, videnskabeligt og ikke igennem en religiøs overbevisning. Blandt disse der revolutionerede under denne genre var blandt andet, Henrik Ibsen og August Strindberg.

Naturalistisk: En naturalistisk scenografi indeholder 1:1 elementer, møbler og inventar er hentet ude i den virkelige verden. En dagligstue på scenen skal være som hvis man trådte ind i sit eget hjem.

Realistisk: er en bred betegnelse, her bliver der anvendt en skitse af hvad den virkelige verden indeholder. Scenen er præget af elementer der har relevans for handlingen og skuespillets udfoldelse.

En modstander af den naturalistisk form var dramatikeren Bertholt Brecht (1898-1956), der var tilhænger af det episke teater. Brecht var meget politisk orienteret og søgte altid at få et budskab ud, dermed var publikum tvunget til at forholde sig til spillet, men også forholde sig personligt til forestillingen. Det episke teater søger igennem en teatralisering at skabe en fremmedgørende effekt hos publikum og dermed tvinge dem til at tage stilling. Den fremmedgørende effekt også kaldet V-effekten (Verfremdung), skulle sætte publikum i en bevidsthed, om at de var i teateret. Denne fremmedgørelse kunne ses i forhold til spillestilen, hvor en skuespiller skulle forholde sig distanceret til rollen. Teaterteknikken var synlig for publikum og der var opbræk i forestillingen ved brug af musik og sang.

- Hvilken form ligger forestillingen tættest op af?
- Hvornår fremkommer det naturalistiske/ realistiske præg?
- Er der steder V-effekten er meget fremtrædende?
- Diskuter om der er andre teatergenre, der synes at dukke op i forestillingen?

Scenografi

Gordon Craig (1872–1966) forsøgte sig først som skuespiller men endte med at blive scenograf. Craig mente, at teatret var en selvstændig kunst og argumenterede for, at den sande teaterkunstners produkt af handling, ord, replik, farver og rytme var ligeså ægte som det en maler, komponist eller en skulptør skaber. Hans indflydelse var mest markant i design, da han hovedsageligt opfattede teatret i visuelle termer. Han havde en forkærlighed for rette vinkler og en besættelse af parallelisme. Craig var modstander af den realistiske scenografi og ville rydde scenen. Han arbejdede meget med forskudte planer, skærme, tæpper, trapper og flader. Den symbolske lyssætning medvirkede til at lade dekorationen fremtræde i et monumentalt, uvirkeligt næsten drømmeagtigt skær. Ofte på scenen er det ikke kun skuespillerne, der fungerer som fortællere, det sceniske har en ligeså stor påvirkning. Craig var af den opfattelse, at alle sceniske elementer var af lige stor vigtighed. Lyset, scenografien og lyden skulle altså have ligeså meget fokus som skuespillerne. Denne opfattelse er dog ikke generel og ofte bliver et udtryk prioriteret højere end andre.

- Hvordan er scenografien bygget op?
- Hvad i lyset, scenografien og lyden er med til at fortælle historien?
-og hvordan?
- Den udvikling karaktererne gennemgår, ses den på andre planer i det visuelle udtryk?
- Hvilken udtryksform dominerer kraftigst?

Når man går i teatret og bliver bevæget af en forestilling, er det ofte, fordi man kan relatere til den handling eller de følelser der bliver udspillet. Har man pludselig kunne dufte en duft, hørt en bestemt lyd eller er handlingen præget af genkendelighed fra ens egen hverdag eller fortid, vil man blive påvirket i en positiv eller negativ retning. Som teaterskaber, om det er skuespiller, scenograf eller teknikker, forsøger man ofte at skabe denne genkendelighed for publikums følelsesregister.

- Hvilken gruppe mennesker henvender forestillingen sig til og hvorfor?
- Har du hørt, set eller fornemmet noget, der har vakt genkendelighed i din egen erindring der har forstærket din oplevelse af forestillingen?
- Hvad gør genkendeligheden ved dig?
- Hvorfor er det vigtigt at forholde sig til personligt til en forestilling?

Presstekst

POPULÆRMUSIK FRA VITTULA

Brændevin og salmesang. Våde kys, tørre tæsk og Rock'n'Roll music.

27. august - 26. september (herefter Danmarksturné til den 4. november)

Præsenteres af Svalegangen i samarbejde >>TEATRET<<

Mikael Niemis skønne bog nydramatiseret af Kristian T. Erhardsen og iscenesat af Hans Rønne.

Med en fabelagtig, barok og fantasifuld humor fortælles historien om at blive voksen i en tid, hvor verden er i oprud. At transformere sig fra at være en følsom dreng til en voksen mand. Om at bryde med familie-traditioner og gå egne veje. Om skelsættende oplevelser og det at finde sig selv.

Historien

I den lille by Pajala langt oppe i Nordsverige på grænsen til Finland, vokser den rolige dreng Matti op i tresserne. Kvarteret, hvor han bor, bliver i folkemunde kaldt Vittula - en hyldest til kvindernes frugtbarhed - fordi her er så mange børn. Byen er et kulturelt ingenmandsland, hverken svensk eller finsk, men fuld af stolte traditioner som bjørnejagt, brutal armlægning og sanseløst druk. En by hvor voldsom mistro til alt udefrakommende er normen. Her møder Matti den spontane dreng Niila. De to drenge kommer fra vidt forskellige familier, men alligevel blomstrer deres venskab til tonerne af den revolutionerende rockmusik og hormonernes rasen. De drømmer sig væk fra den lille by og mod fjerne destinationer - mod en verden fuld af fremmede sprog og muligheder.

POPULÆRMUSIK FRA VITTULA er en fantasifuld hjemstavnsfortælling om, hvordan moderne tid kun langsomt indfandt sig på landet. Sammen med >>TEATRET<< kaster Svalegangen sig ud i at genskabe Mikael Niemis bestseller med fire alsidige skuespillere på rollelisten, som sammen skal udgøre romanens store persongalleri.

Dramatiseret af: Kristian T. Erhardsen

Iscenesættelse: Hans Rønne

Scenografi: Gitte Baastrup.

Medvirkende: Thomas Corneliussen, Thomas Guldborg Madsen, Marie Dalsgaard og Mogens Pedersen.

Bag om holdet på "Populærmusik fra Vittula"

Sammen med >>TEATRET<< kaster Svalegangen sig ud i at genskabe Mikael Niemis succesroman med fire alsidige skuespillere på rollelisten, som sammen skal udgøre romanens store persongalleri. >>TEATRET<< med Hans Rønne og Gitte Baastrup har stået bag adskillige forestillinger på Svalegangen, senest med den Reumert-belønnede publikumssucces AUGUST, men også forestillingerne "Far Vel", "Den Store Bastian" og "Prøvebilleder". Dramatikerens Kristian T. Erhardsen er uddannet ved Dramatikeruddannelsen ved Aarhus Teater i 2004 og stod blandt andet i 2007 bag manuskriptet til "Fucking Aalborg" på Aalborg Teater og høstede i sidste sæson stor ros med manuskriptet til publikumssuccesen "Cimbrertrens Nosser" på Jomfru Ane/Aalborg Teater.

Hans Rønne om mødet med populærmusikken: *"Jeg var teenager i det samme årti, som det 'Populærmusik fra Vittula' skildrer. Og ligesom for drengene i forestillingen skubbede Beatles også i den grad til noget fundamentalt i mig. De blev eksponenter for mit barnlige og uartikulerede ønske om forandring. 'Populærmusik fra Vittula' beskriver også på en humoristisk og følsom måde noget fundamentalt menneskeligt. Nemlig længsel. De unge i historien har en ukuelig udlængsel, og en drøm om at tingene kan være anderledes, mens de gamle længes tilbage til svundne tider fra før verden gik af lave."*

Thomas Corneliussen er uddannet fra Statens Teaterskole i 2001 og har siden medvirket i forestillinger som "Filth", "Kærlighed" og "Mars" på Kaleidoskop/JAT, "Hjemmeliv Karbul", "Røverne" og "Come on' Bangladesh" på Det Kongelige Teater og "Jeppe på bjerget" på Det Danske Teater, "Mærsk" på Camp X og "Mayday" på CaféTeatret. Foruden teater har Thomas medvirket i film som "Nordkraft" og "Olsen Banden jr." samt tv-produktioner som "Rejseholdet", "Hotellet" og "Klovn". Medvirker i denne sæson i "Historien om Alt" på Jomfru Ane Teatret og debutterer i foråret 2010 som instruktør på "Kære Obama" med Teater Rich .

Thomas Guldborg Madsen blev uddannet fra Skuespillerskolen ved Aarhus Teater i 2004 og har siden medvirket i forestillinger som "Vinden i piletræerne" på Det Kgl. Teater, "To liv og et øjeblik" på Limfjordsteatret, "Kampspecialisterne" på Katapult/Bådteatret, "Sangen om Sigurd og Brynhilde" på Det Lille Turneteater samt "Korstog", "Sa ka la" og "Gullivers Rejse" på Aarhus Teater. Foruden de mange teaterproduktioner har Thomas medvirket i kendte tv-produktioner som "Sommer" og "Livvagterne".

Marie Dalsgaard blev færdiguddannet Skuespillerskolen ved Aarhus Teater i 2008. Medvirkede i "Nick Cave" på Aarhus Teater, der vandt en Reumert for Årets Forestilling (2007). Har udfoldet sit musikalske, dramatiske og komiske talent i forestillingerne "Kødkarrusellen" og "Kosmisk frygt - eller den dag Brad Pitt fik paranoia" på Aarhus Teater. Marie har medvirket i flere revyer og hun var i 2002 nomineret til "Årets Dirch" for sin medvirken i "Gak I Ganløse" på Ganløse Revyen. Modtog i foråret 2009 Reumerts Talentpris.

Mogens Pedersen vender tilbage til scenen som skuespiller efter mange år som iscenesætter på alle landets store scener. Uddannet på Det Kongelige Teaters elevskole 1955, Teaterchef Aalborg Teater 1987- 1995. Instruktør på en utal af teaterproduktioner på Det Kongelige Teater, Aalborg Teater, Aarhus Teater, Betty Nansen Teatret mfl. Som skuespiller: en lang række karakterroller igennem årene bl.a. Svale i "Eventyr på fodrejse", von Eberkopf i "Peer Gynt" og "Nagg" i "Slutspil". Medvirkende senest i Per Flys "Drabet" og i Ole Bornedals "Fri os fra det onde".